

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2023, c. 9, s. 1: 649-672

Meçhul Bir Hemziyye Şerhi: el-Cevâhiru's-Seniyye fî Şerhi'l-Hemziyye
An Unknown Commentary of Hamziyah: Al-Cavâhir Al-Seniyye fî Sharh
al-Hamziyah

Zahir ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati ABD
Assistant Prof., Trabzon University,
Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric
zahiraslan@trabzon.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6276-7686

DOI: 10.47424/tasavvur.1259591

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 31 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Aslan, Zahir. "Meçhul Bir Hemziyye Şerhi: el-Cevâhiru's-Seniyye fî Şerhi'l-Hemziyye". Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi 9 / 1 (Haziran 2023): 649-672. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1259591>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | [mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr)

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Mısırlı sûfi şair Muhammed b. Saîd el-Busîrî'nin (öl. 695/1296) Hz. Peygamber'in hayatını anlattığı *el-Kasidetü'l-Hemziyye* isimli eseri, Müslüman toplumlarda büyük ilgi görmüştür. Kaside gündelik hayatta mevlitlerde, medh-i nebi törenlerinde, tasavvuf tekkelerindeki zikir halkalarında ve hadis ders meclisleri ile dualarda okunan bir metin olurken; şiir ve edebiyat alanı ile iştiغال eden âlimlerce ilgiyle karşılanmıştır. Eser üzerine yüzden fazla şerh, haşiye, tahmîs, taştîr ve tercüme kaleme alınmıştır. *Kaside-i Hemziyye* hakkında yapılan bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu meşhur âlimler tarafından yapılmış olsa da biyografi kaynaklarında adına rastlanmayan ilim adamları da kaside hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmanın konusu da kaside hakkında yazılmış ve biyografi kaynaklarında adına rastlanmayan şerhlerden biridir. Abdullah eş-Şazeli el-Bahrî tarafından kaleme alınan eserin adı *el-Cevâhiru's-Seniyye fî Şerhi'l-Hamziyye'* dir. Bu makalede, söz konusu eserin adı, müellife nispeti, telif tarihi, sebebi, şerh yöntemi, üslubu, muhtevası, kullandığı kaynaklar ve özellikleri hakkında bilgi verilmiş ayrıca temsil gücü yüksek bir örnek olarak üç beytin şerhinin tahkikli metni yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Kaside, Hemziyye, Şerh, Cevâhiru's-Seniyye, Abdullah eş-Şazeli el-Bahrî.

Abstract

The Egyptian Sufi poet Mohammad ibn Sa'îd al-Bûsirî's (d. 695/1296) work called Qasîdah al-Hamziyah, in which he tells the life of the Prophet, has attracted great attention in Muslim societies. The eulogy, which is met with interest by scholars dealing with the field of poetry and literature, is a text read in daily life in mawlid, ceremonies praising the Prophet, dhikr rings in sufi lodges, hadith lesson circles, and prayers. More than a hundred commentaries, annotations, tahmîs, tastir and translations have been written on the work. While many of these studies on Qasîdah al-Hamziyah have been conducted by renowned scholars, there are also scholars who have worked on the eulogy but are not mentioned in biographical sources. The subject of this study is one of the commentaries written about the eulogy and whose name is not found in the biographical sources. The name of the work written by Abdullah al-Shazeli al-Bahrî is Al-Cavâhir al-Seniyye fî Sharh al-Hamziyah. In

this article, information was given about the name of the work, its belonging to the author, the date of copyright, its reason, the method of commentary, its style, its content, the sources used, and its features. Also, the critical edition of the three couplets' commentary was written as a highly representative example.

Key Words: Arabic Language, Eulogy, Hamziyah, Sharh, Al-Cavâhir Al-Seniyye, Abdullah al-Shazeli al-Bahrî.

Giriş

Hz. Peygamber için yazılan methiyeler bir nevi siyer olması sebebiyle halkın geniş bir kesimine hitap etmektedir. Bundan dolayı methiye türü eserlerde anlatılan olayların kaynağının tespiti ve metnin edebi yönden değerlendirilmesi yaygınlık kazanmış ve üzerine ilmi çalışmalar yapılmıştır. Çoğunluğunu nazım türü eserlerin oluşturduğu bu methiyelerin anlaşılmasına katkı sunan çalışmalardan biri de üzerlerine yazılan şerhlerdir. Eserlerin mukaddimelerinde de ifade edildiği üzere âlimlerin Hz. Peygamber'i metheden insanlar zümresine dâhil olma gayesiyle kaleme alınan bu kitaplarda başta dilbilgisi olmak üzere akaid, tefsir, hadis, fıkıh ve siyer gibi birçok ilmi alanı ilgilendiren konular işlenmektedir. İlmî zaviyeden değerlendirildiğinde şerh türü eserlerin en büyük eksiği benzer konuların tekrar edilmesidir. Ancak muhtasar eserlerin anlaşılmasına katkı sunması ve yazıldığı dönemin sosyal yapısını, ilmi bakış açısını, ilim dünyasının ilgi alanlarını ve seviyesini bizlere göstermesi açısından bu tür dikkate değerdir.

Modern dönemde birçok eser tahkik edilerek günümüz araştırmacılarının istifadesine sunulmuş olsa da hali hazırda yazma kütüphanelerde mevcut olan eserler ciddi bir yekûn oluşturmaktadır. Bir milletin sosyal, dini ve kültürel geçmişinin sonraki toplumlara aktarılmasında tarihi belge niteliğinde olan bu yazma eserlerin tasnif edilerek kataloglanması ve ilgili araştırmacıların istifadesine sunulması son derece önemlidir. Türkiye'de ve dünyada farklı birçok kütüphanenin katalogları ile biyografi kitaplarından elde edilen bilgiler yazma eserlerin ilim dünyasına kazandırılmasında önemli katkılar sunmuş ve farklı alanlarda çalışan araştırmacıların ilgili alanda yaptığı birçok çalışmanın temelini oluşturmuştur. Ancak tarih boyunca meydana gelen farklı olay ve

etkenlerden dolayı ulaşamadığımız ve bir şekilde hakkında bilgi bulunmayan eslere rastlamak da mümkündür.

el-Cevâhiru's-seniyye fî şerhi'l-Hemziyye adlı eser de Bûsîrî'nin *Hemziyye'si* üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi veren kaynaklarda –görebildiğimiz kadarıyla- adına rastlamadığımız yazma eserlerden birisidir. Yazma nüshanın metin içi kaynaklarında ifade edildiği üzere Abdullah eş-Şâzelî el-Bahrî tarafından 18. yüzyılın sonlarında kaleme alınan eserin tek yazma nüshası görebildiğimiz kadarıyla İsrail Milli Kütüphanesinde mevcuttur. Bu çalışmada *el-Cevâhiru's-Seniyye fî Şerhi'l-Hemziyye* adlı eserin tedarik edilen tek yazma nüshası tanıtılacaktır. Bu minvalde; eserin müellife aidiyeti, telifte takip edilen metot, eserde kullanılan kaynaklar, aynı dönemde kaleme alınan diğer şerhlerle benzeştiği ve ayrıldığı hususlar ve müellifin beyitleri şerh ederken Arap dili açısından yaptığı değerlendirmelerin tespiti ile bazı istatistikî bilgiler verilecektir. Son olarak ayrı bir başlık altında eser hakkında fikir vermesi açısından üç beytin tahkikli metni verilecektir.

1. el-Cevâhiru's-Seniyye fî Şerhi'l-Hemziyye

Daha önce değinildiği gibi eserin tek yazma nüshası İsrail Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.¹ Nüsha yazma eserler bölümünde *el-Cevâhiru's-seniyye fî şerhi'l-Hemziyye* “الجواهر السننية في شرح الحمزية” adıyla kayıtlıdır. Eserde müstensih ismine rastlanmamıştır. Eserin üzerinde 1227/1812 tarihli mühürle beraber Muhammed Rafi-Hüseyin Efendizâde ve 1307/1890 tarihli Türbedâr Hüseyin Taha adına sahiplik kaydı mevcuttur.² 105x 163mm ebatlarında 243 varaktan oluşan eserin satır sayısı 15'tir. Nüshanın kenarlarında bol miktarda uzun ve kısa notlar bulunmaktadır. Bu notlar genelde metin içinde geçen kapalı ifadeyi açıklama, hatayı düzeltme, eksik yazılan kelimeleri tamamlama şeklinde olan notlardır. Ayrıca satır aralarında da bol miktarda kısa açıklayıcı notlara rastlanmaktadır. Eserde birçok yerde karalama, silme ve metnin üzerini çizme mevcuttur. Metin içerisinde ve hamîşte “صح” ve “منه” ifadesiyle biten notlar bulunmaktadır. Ana metin olan kasidenin beyitleri metinle aynı renkte (siyah) yazılmıştır ve üstü baş kısımdan çizilidir. Kenardaki notlar ile ana metin ara-

¹ İsrail Milli Kütüphanesi. “Yazma Eserler Bölümü”. Erişim 29 Aralık 2022. https://www.nli.org.il/en/manuscripts/NNL_ALEPH003484862/NLI

² Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 1a.

sında şekil açısından fark yoktur. Buradaki notlardan ve ifadelerden anlaşıl-maktadır ki ana metin ile kenar ve satır arası notlarının yazarı aynı kişidir. Ayrıca nüshanın birçok yazım hatası ve düzeltme ihtiva etmesi temize çekil-memiş müellif nüshası olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Biyografi kaynaklarında bu isimde bir *Hemziyye* şerhine rastlanmamıştır. Bunun birçok sebebi olabilir. Hakkında bir kayda rastlamadığımız için ancak bazı varsayımlarda bulunmak mümkündür. Müellifin Şâzelî künyesi göz önüne alındığında eser kırsal kesimde bir tekkede eğitim gören talebeler için ders notu veya zikir halkalarında okunacak bir el kitabı olarak kaleme alınmış olabilir. Eserde yer yer dil bilgisi ve diğer ilimler hakkında detaylı teknik bil-gilere yer verilmesi eserin talebeler için kaleme alındığı iddiasını güçlendir-mektedir. Nihai olarak müellifinin meşhur olmaması, ilimle iştigal eden tale-belerinin bulunmaması veya var olan tek nüshaya sahip olanların ilimle iştigal eden kişiler olmaması bu eserin biyografi kaynaklarında yer bulmamış olma-sının sebepleri olarak gösterilebilir.

Eserin müellife ait olduğuna dair kayıt, metin içinde iki yerde geçmekte-dir. Birinci kayıt sayfa kenarında “صح” notuyla geçmektedir ve ifade şu şekil-dedir:

وبعد فيقول العبد الفقير إلى مولاه الغني عبدالله الشاذلي³

İkinci kayıt ise ferağ kaydıdır. Müellif burada şu ifadelere yer vermekte-dir:

“وقد اتفق الفراغ من تحرير هذا الكتاب بعون الملك الوهاب يوم الاثنين المبارك من آخر شعبان 1203 ثلاثة وممتين وألف من هجرة من له العز والشرف على يد أفقر العباد إلى ربه الغني عبدالله الشاذلي البحري⁴”

Bu kayda göre eserin yazımı Abdullah eş-Şâzelî el-Bahrî tarafından hicri 1203 Şaban ayının sonunda (Mayıs 1789) tamamlanmıştır.

Biyografi kaynaklarında bu esere benzer isimde bir yazma esere rastlan-mıştır. Ancak *el-Cevâhiru'l-enfesiyye fî şerhi'l-Hemziyye* (الجواهر الأنفسية في شرح الهمزية) adlı eserin müellifi Abdurrahman b. Muhammed eş-Şâfiû (öl. 1178/1765)'dir. Mü-

³ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 1b.

⁴ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 243b.

ellifin *er-Riyâdu'z-zehiyye fî şerhi'l-Hemziyye* adıyla da bilinen bu eseri *Bed'u'l-me'ârifi'l-ebheriyye fî şerhi'l-Hemziyye* adıyla yazdığı *Hemziyye* şerhinin muhtasarıdır.⁵

Yine biyografi kaynaklarında⁶ geçtiğine göre isminde Şâzelî künyesi bulunan Abdullah b. Abdurrahman el-Uzbekî el-Mısırî eş-Şâzelî adında bir müellife de rastlanmıştır. Müellifin *el-Cevâhiru's-seniyye fî şerh'is-Senûsiyye* adlı kalam alanında bir eseri vardır. Müellifin vefat tarihi (1234/1818), adı ve künyesi göz önüne alındığında çalışmamızın konusu olan *Hemziyye* şerhinin müellifi olması mümkün gözükmemektedir. Ancak müellifin eserleri arasında bu kasidede şerh yazdığına dair sarîh bir ifade bulunmamaktadır.

Metin içi dışında başka bir kaynak olmasa da bu bilgi dikkate alınarak eserin müellifinin Abdullah eş-Şâzelî el-Bahrî olduğu ifade edilebilir.

2. Eserin Telif Sebebi

Eserin telif sebebi ile ilgili en net bilgi yine metin içinde geçmektedir. Müellif şerhin girişinde *Kasîde-i Hemziyye'nin* saf nazmı ve mükemmel vezni ile Hz. Peygamber'in Şemâilî'ni en iyi şekilde anlatan ve Hz. Peygamber'i metheden eşsiz bir eser olduğunu ifade ettikten sonra, eserini yazma nedenini özetle şöyle anlatmaktadır:

“Kasîde-i Hemziyye'nin lafızları tatlıdır. Eşsiz bir vezne sahiptir ve verilmek istenen manayı mükemmel bir şekilde aktarmaktadır. Bu sebeple kasidede muhtasar bir şerh yazmaya karar verdim. Nitekim bir metni uzatmak okuyucuda bıkkınlığa sebep olmaktadır. Bu şerhi kaleme alarak Allah Teâlâ'nın yardımıyla Hz. Peygamber'in hizmetine nail olmak ve desteğine ulaşmak gayesindeyim.⁷ Müellifin ifadesinden bu şerhi yazması için iki gerekçesinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar; kasidenin mana ve lafız açısından üstün edebî özelliklerini ortaya çıkarma isteği ve Hz. Peygamber'i

⁵ Abdullah Mahmud Habeşî, *Câmi'uş-şurûh ve'l-hevâşî*, Abu Dabi: el-Mecme'u's-Sekâfî, 2004, 3/2100.

⁶ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1993, 6/89; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifin esmâ'ü'l-muellifin ve âsâru'l-musannifin*, İstanbul: MEB, 1951, 1/489.

⁷ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 2a-2b.

methederek hizmetine nail olma arzusudur.”

Müellifin girişte eserin telif sebebini özetle aktardığı ifadeler bu tür eserlerin çoğunda mevcuttur. Ancak bu eseri benzer eserlerden ayıran en önemli fark müellifin kendisinden önce yazılan hiçbir *Hemziyye* şerhine bir atıfta bulunmamış olmasıdır. Ayrıca belirtmek gerekir ki aynı dönemde kaleme alınan birçok *Hemziyye* şerhi ve müellifi hakkında biyografi kaynaklarında yeterli bilginin varlığı yukarıda *el-Cevâhiru's-seniyye* hakkında bir bilginin bulunmama sebepleri olarak saydığımız ihtimalleri güçlü hale getirmektedir.

3. Eserin Muhtevası ve Özellikleri

Giriş bölümünde kasidenin edebi değerinin yüksek olduğunu ve çok rağbet gördüğünü aktaran müellif devamında Bûsîrî'nin hayatı hakkında kısa bilgiler vermiştir. Şârih şerhinin muhtasar bir hüviyete sahip olduğunu belirttikten sonra şu metodu takip etmiştir: Beyitleri tek tek şerh eden Şâzelî, sözlük açıklamaları yaptığı yerlerde kısa açıklamalar yapmaktadır. Bu bölümde kelimelerin kökünden, tekil-tesniye-çoğul halinden,⁸ mâzî, muzâri, emir ve masdar gibi farklı çekimlerinden ve cümle içinde örnek kullanımlarından da bahsettiği görülmektedir.⁹ İsimlerin memdûd veya maksûr elifle kullanıldığında uğradığı anlam değişiklikleri gibi¹⁰ detaylara da girdiği görülen müellif, bir yer hariç¹¹ yaptığı lügat tahlillerinde çoğunlukla kaynak ismi zikretmemektedir. Şârih bir yerde de lügat açıklaması yaptığı “nesh/نسخ” kelimesinin ıstılah (fıkıh) anlamını vermiştir.¹²

İ'râb tahlili yaparken seçtiği bazı kelimelerin cümle içindeki konumunu tespit etmektedir. Çok az yerde i'râb değerlendirmelerinin farklı kabilelerdeki kullanımından bahsederek teferruatlı bilgiler veren müellif¹³ genellikle detaya girmemektedir. Lügat açıklaması yaptığı bölümde olduğu gibi i'râb tahlilinde de belirli bir sıralamayı takip etmediği görülmektedir. Müellif şiir şerhine bazen lügat açıklamaları ile başlamaktadır. Ancak bazı durumlarda i'râb ile baş-

⁸ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 217b.

⁹ Bk. Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 41a; 78a; 81a; 116b; 182a.

¹⁰ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 154a.

¹¹ Müellif burada *Sihâh* sözlüğünün adını zikretmiştir. Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 70b.

¹² Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 152b.

¹³ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 120a; 164b.

layıp arada lügat açıklaması vererek vermek istediği manayı destekleme adına âyet-i kerîme ve hadisi şeriften alıntılar yapmaktadır. Ayet örneklerini çoğullukla şiirde geçen bir anlamı desteklemek için veren müellif, iki yerde dilbilgisi konusuyla bağlantılı ayet örneği vermektedir. Bunlardan birinde ayet tahlili yaparken Fahrüddîn er-Râzî (öl. 606/1210)'den referans vererek bir edatın kullanımına istişhâd olarak ayet örneği vermektedir.¹⁴ Diğerinde ise fiile benzeyen harflerden “كَأَنَّ”nin teşbihin tekidi için geldiğini aktarırken, bir ayetten örnek vermektedir.¹⁵ Müellif bazı harflerin tahlilini yaparken detaya girmiştir. Örnek olarak “و” harfini tahlil ederken önce Sibeveyhî'nin (öl. 180/796) görüşünü aktaran müellif, ardından Basriyyûn'un görüşünü gerekçesi ile anlatmaktadır.¹⁶

Müellif kasideyi belâgat sanatları açısından değerlendirdiği yerlerde bazen kısa açıklamalarla sadece tespit yaparken, bazı durumlarda da zikrettiği belâgat sanatına dair teferruatlı bilgiler vermektedir. Örneğin bir yerde beyitte bulunan istiâre sanatını tespit ettikten sonra müşebbeh ile müşebbeh bih arasındaki alaka, vech-i şebeh vb. detaylara girmiştir.¹⁷ Müellifin belâgat sanatları tahlillerinde tanım verdiği de görülmektedir.¹⁸

Müellifin beyitleri şerh ederken “تنبيه/tenbih” başlığı altında farklı konulara değinmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla on iki yerde bu başlığı kullandığı görülen müellif, bu başlıkların sekizinde Arap dili konularına değinmiştir. Beşinde istiare, cinas, medih, müşâkele gibi belâgat sanatlarına,¹⁹ birinde dillerin tevkifiliği,²⁰ Hz. Âdem'in bildiği diller vb. konular ekseninde dillerin kökenine dair tartışmalara, birinde kelimenin lügat açıklamasına,²¹ birinde i'râb konusuna yer vermiştir.²² Arap dili ile doğrudan bağlantılı olma-

¹⁴ Bk. Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 129b.

¹⁵ فَلَمَّا جَاءَتْ قَبِيلَ الْهَكَدَا عَزَّشَكَ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأَوْتَيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ 179a.

¹⁶ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 127b.

¹⁷ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 190a.

¹⁸ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 69a.

¹⁹ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 128a; 237a; 7b; 15b; 32b.

²⁰ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 12b.

²¹ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 36a.

²² Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 76a.

yan diğer başlıkların üçünde ise hadis ve siyer²³ rivayetleri değerlendirilmiş birinde ise dünyanın zemmine dair vaaz-irşat konusu işlenmiştir.²⁴

Arap dili açısından özetle yukarıda ifade ettiğimiz konulara değinen müellif, beyitlerde anlatılan olayları hadis, siyer ve tarih kaynaklarından yaptığı alıntılarla anlatmaktadır. Çok az yerde kısmen diğer ilmi disiplinlerden fıkıh,²⁵ fıkıh usulü,²⁶ tefsir,²⁷ akaid²⁸ ve tasavvuf²⁹ konularına değinmiştir. Bazı yerlerde³⁰ dağınık olarak verdiği bilgileri toparlayacak şekilde “fe hâsilu-hu/ve’l-hâsil/ve’l-ma’nâ/ve hâsilu’l-kıssa” ifadelerini kullandığı görülmüştür.

4. Eserde Adı Geçen Kaynaklar ve Müellifler

Müellif kasidenin sözlük, gramer, belâgat ve mana tahlilini yaparken yararlandığı kaynaklar hakkında fazla bilgi vermemiştir. Müellif, kasidenin beyitlerini lügat, sarf, nahiv ve belâgat açısından tahlil ederken; iki yerde Sıbeveyhi (öl. 180/796),³¹ birer yerde de Zemahşerî (öl. 538/1144),³² Fahrüddin er-Râzî (öl. 606/1210),³³ İbn Mâlik (öl. 672/1274),³⁴ Ahfeş³⁵ gibi dilbilgisi alanında temayüz etmiş âlimlerden eser ismi vermeden alıntı yapmıştır. Müellif bir yerde de lügat açıklaması yaparken İsmâil el-Cevherî’nin (öl. 400/1009) *Tâcü’l-luğa ve’s-sihâhu’l-Arabiyye* adlı eserini “*Sihâh*” olarak zikretmiştir.³⁶

Öte yandan hadis tahlili, tasavvuf, fıkıh usulü, siyer ve tarih gibi diğer alanlarda yaptığı açıklamalarda İbn İshak (öl. 151/768), İmam Şâfiî (öl. 204/820), İbn Hişâm (öl. 218/833), Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071), Muham-

²³ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 6b; 39b; 29b.

²⁴ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 102a.

²⁵ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 114b.

²⁶ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 137a; 152b.

²⁷ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 126a.

²⁸ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 109b.

²⁹ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 15b; 114a; 233a.

³⁰ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 74b; 26a; 87a; 104a; 108b.

³¹ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 3a; 127b.

³² Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 59a.

³³ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 129b.

³⁴ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 3a.

³⁵ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 3a.

³⁶ Şâzelî, *el-Cevâhiru’s-seniyye*, 70b.

med b. Ahmed el-Gazzâlî (öl. 505/1111), Ebû Abdillâh İbn Zafer (öl. 565/1170 [?]), İbn Asâkir (öl. 571/1176), Ebü'l-Ferec İbnü'l- Cevzî (öl. 597/1201),³⁷ Ebü'l-Hasen eş-Şâzelî (öl. 656/1258), Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (öl. 671/1273), İbn Atâillâh el-İskenderî (öl. 709/1309), Sübkî³⁸ ve Abdurrahmân b. Ömer el-Bulkînî'nin (öl. 824/1421)³⁹ adını zikretmiştir.

Çoğunluğunu tam metin olarak verdiği hadislerde ise Buhârî (öl. 256/870), Müslim (öl. 261/875), Tirmizî (öl. 279/892), Ebû Dâvûd (öl. 316/929), Taberânî (öl. 360/971), Hâkim en-Nisâbüri (öl. 405/1014) ve Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin (öl. 458/1066) isimlerini zikretmiştir.⁴⁰ Yukarıdaki isimlerin yanı sıra eser ismi olarak Gazzâlî'nin *el-Münkız mine'd-dalâl*, İbn Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimaşk* ile İbn Zafer'in *Hayru'l-bişer bi-hayri'l-beşer* adlı eserlerinin adını zikretmiştir.⁴¹

Görüldüğü gibi eserde kullanılan kaynaklarda hadis-siyer eserlerinin ağırlığı göze çarpmaktadır. Peygamber methiyesini konu alan bir kasidenin şerhinde bu eserlere yer verilmesi sık rastlanan bir durumdur.⁴² Bu eserde ayrıca müellifin Şazelîyye tarikatına mensup olması sebebiyle az sayılmayacak yerde Ebü'l-Hasen eş-Şâzelî'ye atıf yapılmıştır. Zikir halkalarında okunan bir kasidenin şerhinde mutasavvıf kimliği ile bilinen kişilere atıf yapılması tabiidir.

Eserde Arap dili alanında önemli eserler vermiş âlimlerin adı da geçmektedir. Ancak bunlar siyer-hadis alanında yapılan açıklamalar ve zikredilen rivayetlere nazaran sayı olarak çok azdır. Siyer-hadis kaynaklarına atıf yapı-

³⁷ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 188b.

³⁸ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 220b. Müellifin Hz. Peygamber'in eşlerinin faziletinden bahsettiği bölümde "قال الشبكي" şeklinde adını verdiği âlimin Takıyyüddin es-Sübkî (ö. 756/1355) veya Tâcüddin es-Sübkî (ö. 771/1370) olduğuna dair bir karineye rastlanmamıştır.

³⁹ Bk. Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 24b; 137a; 218b; 25a; 114a; 188a; 19b; 145a; 188b; 15b; 114a; 223a; 233a; 220b; 40a.

⁴⁰ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 12b; 18a; 27a; 4b; 189a; 189b.

⁴¹ Bk. Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 114a; 145a; 19b.

⁴² Bk. Muhammed el-Cevcerî, *Hayru'l-kırâ fî şerhi Ümmi'l-kurâ*; İbn Hacer el-Heytemî, *el-Minehu'l-Mekkiyye fî şerhi'l-Hemziyye*, Süleyman el-Uceylî, *el-Futûhâtu'l-Ahmediyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*; Ahmed İbn Acîbe, *el-Envâru'l-kudsiyye fî şerhi Kasîdeti'l-hemziyye*; Muhammed b. Ahmed Bennis, *Levâmi'u envâri'l-kevebi'd-dürri fî şerhi Hemziyyeti'l-Bûsîri*.

larken gösterilen hassasiyetin dil konularında gösterilmemesinin muhtemel sebebi bu bilgilerin Hz. Peygamber'e nispet edilen sözler olmasıdır. Kanaatimizce müellifler dil hakkındaki değerlendirmelerini yaparken belli kaynaklardan (kişi/eser) istifade etmektedir. Ancak hadis rivayetinde olduğu gibi tam metin ve kaynak ismi vermek yerine bu alandaki birikimlerine dayanarak kendi yorumlarıyla konuyu işleyebilmektedir. Müellifin dil alanında temayüz etmiş bir âlim olmadığı bu durumlarda, eser özgünlükten uzak ve önceki şerhleri tekrar eden bir niteliğe bürünmektedir.

5. Tahkikli Metin Örneği

Eserin kısa bir bölümünün tahkik edildiği bu başlıkta okuyucunun şerhin tamamı hakkında yargıya varacak düzeyde bilgiye sahip olması beklenemez. Ancak bu bölümün çalışmadaki diğer başlıklarla beraber ilgili eserde müellifin kullandığı üslup, şerh etme yöntemi ve kaynak kullanımı hakkında okuyucuya fikir vereceği kanaatiyle çalışmanın hacminin el verdiği ölçüde kısa bir metin tahkik edilmiştir:

49-وَرَأَتْهُ خَدِيجَةَ وَالتَّقَى وَال * زُهْدٌ فِيهِ سَجِيَّةٌ وَالْحَيَاءُ

Hz. Hatice gördü ki; Takva, zühd ve hayâ Hz. Peygamberde bir seciyyedir

أي علمته وأبصرته لما سبق لها من السعادة خديجة بنت خويلد ذات الشرف الظاهر والحسب الفاجر. والحال أن التقى وهو التبري مما سوى الله تعالى. والزهد أخذ أقل الكفاية مما يتيقن جلّه، كل منهما فيه سجيّة بالمهملة أي خلق عزيزي. وملّ الخلاف في غيره والتحقيق أن أصول الأخلاق غرائز وملكات في نوع الإنسان وإنما التفاوت والاختلاف في ثمراتها. وهذا هو الذي به التكليف إذ الغريزي لا تكليف فيه لأنه ليس في الطّاقة. ولما اجتمع فيه -صلى الله عليه وسلم- من صفات الكمال وخصال الجمال مالا يحيط به أحد أثنى الله تعالى عليه مؤكداً على فقال: ﴿وَأِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ [القلم، 4/68]. والخلق ملكة نفسانية تحمل صاحبها على كل جميل، ووصفه -صلى الله عليه وسلم- "بعظيم" دون "كريم" لأن خلقه لم يقتصر على الكريم لجمعه صفات الجلال والجمال، إذ كان رحيماً بالمؤمنين شديداً على الكافرين. وقوله "الحَيَاءُ" أي كذلك فيه سجيّة على أكمل غاياته كما في حديث أبي سعد: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خَدْرِهَا.⁴³ وهو -بالمد- لغة ما يعتري الإنسان من خوف ما يعاقب به وعرفا خلق يبعث على اجتناب القبيح ومنه التقصير في حق من له حق. ومن تمّ صحّ أن لا يأتي إلا بخير. وأنه من الإيمان. وجعله منه وإن كان غريزة لأن استعماله على قانون الشرع يحتاج إلى قصد واكتساب.⁴⁴

⁴³ Buhârî, "Menâkib", 23; Müslim "Fedâil" 67.

⁴⁴ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 43a-43b.

Kasidenin bu beyti eserin çoğunda olduğu gibi kısa bir şekilde şerh edilmiştir. Beyitte anlatılan ahlâkî erdemlerin tanımlarına yer verildikten sonra konu ayet ve hadisle desteklenmiştir. İ'râb ve belâgat tespitlerine hiç yer verilmeyen bu bölümde, kelime bazında lügat tahlili de yapılmamıştır. Bu durum müellifin eserin muhtasar olduğu iddiasını güçlendirirken, eserin dil açısından zayıf olduğu tespitimizi de desteklemektedir. Yukarıda tahkikli metni verilen bölüm eserin çoğunluğunda müellifin takip ettiği üslup ve metodu yansıtan örnek olarak değerlendirilmektedir.

182- وَأَرَاهُ لَوْ لَمْ يُسْكِنْ بِهَا قَبِي * لَمْ حِرَاءَ مَا جِئْتُ بِهِ الدَّأْمَاءُ

O (s.a.v.) ayağıyla durdurmasaydı Hirâ'ı * Denizdeki (dalgalar) gibi sarsılır ve coşardı

وَأَرَاهُ: مرجع الضمير إليه صلّم وهو المفعول الأول. ولو مع شرطها وجوابها سَدَّتْ مَسَدَ المفعول الثاني. ويصح أنه أي المفعول ماجت وجواب لو محذوف لدلالته عليه. قال سيبويه لو حرف لما كان سيقع لوقوع غيره، والبصريون حرف امتناع لامتناع غيره ومنه ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ [الأنبياء، 22/21]. لَمْ يُسْكِنْ من التَّسْكِينِ أو من سكن بها بقدمه. قبل أي قبل طلوعه عليه ثانيا هو وأصحابه لأنه كان يقيم فيه للتعبّد قبل النَّبُوَّةِ. وقوله ماجت به أي اضطربت بحرا. والدَّأْمَاءُ بالمهملة البحر وبالمعجمة سرعة الحركة. ففيه استعارة مصرحة حيث شبّه الجبل بالبحر من حيث تحركه بتراكبه ولفظ وماجت مرشحة لأنه يناسب المشبّه به وهو البحر إذ لا يستعمل ماج إلا في الماء. أو المعنى أنه لو لم يُسْكِنْ بقدمه حراء قبل أي عند ابتداء تحركه به لماج أي استمر اضطرابه وتحركه إلى آخر الدّهر لما مرّ أنّها هزّه السرور برقيته صلّم عليه. وكان القياس لو لم يسكن بقدمه قبل حراء ماج لكن لما احتاج إلى التشبيه المذكور عدل إلى ماجت الدَّأْمَاءُ لما فيه من البلاغة المبنية على الاستعارتين المذكورتين. تنبيه: هذه الحركة وقعت في أحد وبين صلّم أنّ سبب تحركه به محبته له. فقال: أُحَدِّثُ جَبَلًا يُجْبِنَا وَنُحْبُهُ. ⁴⁵ قيل المراد به حب أهل المدينة نحو: ﴿وَسُئِلَ الْقُرَيْشُ﴾ [يوسف، 82/12]. ورد بأنّه لا مانع من حمله على ظاهره إذ لا ينكر وصف الجمادات بحبّ الأنبياء مثل حنين الجذع وروى أبو نعيم لَمَّا أَوْحَى إِلَيَّ جَعَلْتَ لَا أَمْرَ بِشَجَرٍ وَلَا حَجَرٍ إِلَّا قَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. ⁴⁶

Müellif yukarıdaki beytin şerhini yaparken i'râb tahlili ile başlamıştır. Devamında Sîbeveyh ile Arap dilinin temel iki ekolden biri olan Basriyyûn'a atf ve ayet istişhâdi ile detaylı tahliller yapmıştır. Lügat tahlili yaparken, kelimenin nereden türediği ve anlam değişikliklerine de yer vererek eserin diğer bölümlerindeki lügat açıklamalarına kıyasen uzun açıklamalar yapmıştır. Bu başlıkta i'râb ve lügat açıklamalarında olduğu gibi belâgate dair tespit ve açık-

⁴⁵ Buhârî, "Zekât", 54; Müslim "Hac" 503.

⁴⁶ Şâzelî, el-Cevâhiru's-seniyye, 127b.

lamalar da detaylıdır. Şârih, tenbîh başlığında ise beyitte anlatılan olayları kaynak vererek açıklamıştır. Bu bilgiler ışığında müellifin bu bölümde Arap dili konularına ağırlık veren daha ilmî bir dil kullandığı ifade edilebilir. Ancak bu şekilde şerh edilen bölümlerde belli bir sıralamanın takip edilmemesi ve bu ilmî üslubun eserin geneline yayılmaması önemli eksikliklerden biridir.

56-فَاسْتَبَانَتْ خَدِيجَةٌ أَنَّهُ الْكُذُّ * نَزَّ الَّذِي حَاوَلَتْهُ وَالْكَيمِيَاءُ

...Hz. Hatice O'nun (s.a.v.) bir hazine ve kıymetli olduğunu yakinen anladı

أي ظهر لها أنّ ظهور لعلمها أنّ جبريل لا يأتي محلا فيه امرأة مكشوفة الرأس. وخديجة ممنوع من الصّرف فاعل، وصرفه هنا أولى ليسلم من قبح زحاف الشكل. وهو اجتماع الخين -حذف الثاني الساكن- والكفّ -حذف السابع الساكن- وإن كان الأول وحده حسنا والثاني كذلك صالحا وهذا من العجائب أن اجتماع الحسن والصالح يصير قبيحا عندهم. وجملة أنّه الكنز الخ في محلّ المفعول أي ظهر لها أنّها صلما أي عرض له صلما وطلبت الوقوف عليه علم يقين هو. الكنز الشيء النفيس المكتنز المدخر الذي حاولته وأرادت الظفر به وأنّه الكيمياء العلم البديع الذي يقلب الأعيان ويولها إلى التفاسفة. وفيه استعارة الكنز والكيمياء للوحي لأنّ بما يحصل ما ينتفع به حالا ومالا كما أنّ الوحي كذلك وأيضا لا يظفر بما إلا الفذ النادر، كذلك الوحي لا يظفر به إلا أكمل البشر وهم في غاية الندرة بالنسبة لغيرهم. وأشار بهذا إلى قصة ابتداء الوحي وحاصلها أنّه صلما لما بلغ أربعين سنة بعثه الله رحمة للعالمين ورسولا إلى كافة الخلق كما قال: وأرسلت إلى الخلق كافة⁴⁷ وروى البخاري وغيره أوّل ما بُدئ به صلما من الوحي الرُّؤْيَا الصَّادِقَةُ فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِي الصُّبْحِ⁴⁸ وابتداء بما لأنّ الملك لو فجأه بغتة لم تحتمله قواه البشرية وكان يأتي جراً فيتعبد فيه الليالي الكثيرة ثم يرجع إلى خديجة فينزود لملها حتى فجأه الحق أي فجأه جبريل وهو فقال له اقرأ، قال ما أنا بقارئ، لأنّه كان أمياً لا يقرأ ولا يكتب فعطه حتى بلغ منه الجهد ثم أرسله فقال له اقرأ قال ما أنا بقارئ، أي ما الذي أقرأ فعطه وأرسله كذلك. وحكمة تكريره مزيد التأهل للقاء الملك وما يليقه إليه لما بين البشرية والملكية من التباين ثم قال: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ [العلق، 1/96]. الآية إلى يعلم فرجع بما يرجف فؤاده حتى دخل على خديجة فقال: زملوني زملوني، فرملوه حتى ذهب عنه الروع، فقال: يا خديجة، ما لي؟ وأخبرها الخبر، ثم قال: قد خشيت علي أي خشيت أن لا أقدر على حمل أعباء الرسالة وأن يقتلي قومي فقالت له كلاً، أبشّر فوالله لا يخزيك الله إنك لتصل الرحم، وتصدق الحديث، وتحمل الكلال، وتقرى الضيف وتعين على نوائب الحقّ انطلقت به إلى ابن عمها ورقة وكان شيخا كبيرا قد عمي وهو ممن تنصّر من العرب وعرّف الإنجيل فقالت: له اسمع من ابن أخيك، فأخبره صلما ما رأى فقال هذا هو التأموس الذي أنزل على موسى، باليتني فيها جدع أي شاب لا بالغ في نصرتك إذ يخزيك قومك، قال: أو تخزيهم؟ قال: نعم؛ لم يأت رجل قط بما جئت به عودي. وإن يدركني يومك أنصرك نصرًا مؤزرا، ثم لم ينشب ورقة أن تُؤي. وفترة الوحي فترة حتى حزن صلما وتكرر ذهابه إلى شواحق الجبال ليرمي نفسه فيبرز له جبريل ويقول يا محمد إنك رسول الله حقًا فيسكن لذلك جأشه. وحكمة الفترة ذهاب الروع الذي وحده ومزيد تهيجه إلى اشتياق العود. وروى أصحاب السير أنّه صلما لما أخبر خديجة الخبر قالت له أتستطيع أن تخبرني بهذا الذي يأتيك إذا جاءك قال: نعم. فلما جاءه جبريل

⁴⁷ Müslim "Mesâcid" 5.

⁴⁸ Buhâri, "Ta'bir" 1.

أخبرها به فقالت له اجلس فخذني الأيسر ففعل فقالت: أتراه؟ قال: نعم، فقالت: فعلى الأيمن ففعل فقالت: أتراه؟ قال: نعم، فألقت خمراها ثم قالت أتراه؟ قال: لا، قالت أبشِرْ فَوَاللَّهِ إِنَّهُ الْمَلَكُ لَا شَيْطَانَ.⁴⁹

Müellif kasidenin beyitlerini tek tek şerh ederken az yerde bir varaktan uzun açıklamalar yapmıştır. Elli altıncı beytin şerh edildiği bu bölüm de o yerlerden biridir. Açıklamaların uzun olmasının ana sebebi; müellifin Arap dilinin temel alanlarını ilgilendiren bilgi ve tahlillere yer vermesinin yanı sıra kasidede anlatılan olayları hadis ve siyer kaynaklarından aktardığı rivayetlerle desteklemesidir. Görüldüğü gibi yukarıdaki bölümde de müellif i'râb tahlili yaparken kasidenin nazmına dair arûz konularına da değinmiş, beyitteki belâgat sanatlarını tespit ettikten sonra detaylı bir şekilde işlemiştir. Ayrıca uzun yorumlar eşliğinde bir ayet ve birden fazla hadis metnine yer vermiştir. Hadislerin çoğunda kaynak ismine yer vermesi önemlidir. Şârihin kitabın tamamına oranla az yerde uzun açıklamalarla şerh ettiği beyitlerde siyer anlatılarının yoğun olduğu vaaz üslubu hâkimdir.

7. Eserde Kullanılan Dil ve Üslup

Müellif eserin girişinde kaleme aldığı bu şerhin muhtasar olduğunu ifade etmektedir. Şârihin toplam 456 beyitten oluşan kasideyi şerh ederken 393 beytin her birinin şerhine bir varak veya daha kısa yer vermesi müellifin bu beyanı desteklemektedir. Geriye kalan 63 beytin her birinin şerhine ise bir varaktan daha fazla yer verilmiştir. Bu 63 beytin şerhinin uzun olmasının sebebi de kasidede anlatılan olayların rivayetlerden ve tarihi bilgilerden delillendirilip yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu hüviyetiyle eserin büyük bölümünün muhtasar olduğu söylenebilir.

Müellifin kasideyi Arap dili açısından değerlendirmesi dikkate alındığında ise ortaya çıkan tablo şöyledir: Kasidenin sadece 177 beytinde belâgat tespiti ve tahlili mevcuttur. Söz konusu açıklamaların birçoğu kısa değerlendirmeler şeklindedir. Yine sarf-nahiv tahlili yapılan beyitlerin sayısı 137 iken, lûgat açıklaması/tahlili yapılan beyitlerin sayısı 160'tır. Kasidede Arap dili alanında ilmî vukufiyeti olmayan ve bu alanda ihtisas yapmayanların anlaması zor beyitlerin sayısının yukarıda bahsedilenden çok daha fazla olması müellifin eserini dil eğitiminde belli bir seviyeye sahip kesim için yazdığını

⁴⁹ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 46b.

düşündürmektedir. Müellif hakkında kaynaklarda bilgi olmadığı için bunun sebebinin net olarak bilmemiz mümkün değildir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz varsayımın yanı sıra müellifin eserinde Arap diline dair tahlillere az yer vermesinin diğer muhtemel sebeplerini şöyle açıklayabiliriz: Müellif Arap dili ve belâgatı alanında yeterli birikime sahip olmayabilir veya dil ve edebiyata önem vermiyordur. Eserini dil amacıyla değil daha ziyade Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hizmet etme ve teberrük niyetiyle kaleme almış olabilir.

Eser şerh edilirken kullanılan dil ise genellikle teknik ifadelerden uzaktır. Lügat, i'râb ve belâgat değerlendirmelerinde belli bir sıralamanın olmaması eserde insicam ve akıcılığı bozmaktadır. Ayrıca insicamı bozan bir diğer durum eserde sıkça tekrarlanan eksik ve kısa anlatımlar sebebiyle satır aralarında ve kenarlarda yapılan düzeltmelerdir. Tenbîh adı altında açılan başlıklarda çoğunlukla Arap dili alanında yapılan değerlendirmeler dil tahlili açısından dikkate değerdir. Kasidenin geneli göz önüne alındığında yaklaşık üçte birinde yapılan belâgat tahlillerinin bazılarında detaya girilmesi ve yer yer ilgili ıstılahın tanımının yapılması eserin olumlu yönlerindedir. Şârih az yerde kendi yorumunu da katarak kasidedeki beyitlerin manasına değindiği bölümlerde ayet, hadis, siyer kaynakları ve şüirlere atıf yapmıştır. Bu bölümlerde teknik terim ve ıstılahların azlığı sebebiyle biraz karmaşık olsa da daha akıcı bir üslup göze çarpmaktadır.

8. Eserin Aynı Dönemde Kaleme Alınan Hemziyye Şerhleri Arasındaki Yeri

el-Cevâhiru's-seniyye' nin kaleme alındığı dönemde (18. asır) yazılan diğer *Hemziyye* şerhleri ile benzeştiği ve ayrıştığı noktalara değinmeden önce ifade etmemiz gerekir ki; müellifin eserinde kasidenin en meşhur şerhi olan İbn Hacer'in (öl. 974/1567) *el-Minehu'l-Mekkiyye* adlı eserine hiçbir yerde atıf yapmamış olması o dönemde yazılan diğer şerhlerden ayrıştığı en önemli noktadır. Nitekim ilerleyen paragraflarda ifade edeceğimiz üzere o dönemde yazılan *Hemziyye* şerhlerinin ortak noktası az veya çok miktarda İbn Hacer'in eserinden etkilenmiş olmaları ve bunu eserlerinde açık bir şekilde zikretmiş olmalarıdır. İbn Hacer'in eserinin bu denli etkili olması tabii bir durumdur. Zira müellifin eserinde lügat, i'râb ve belâgat alanında detaylı bilgiler vermesi ve başta Arap dili olmak üzere hadis, fıkıh, tefsir gibi diğer İslâmî ilimler ala-

nında özgün ve uzun tartışmalara yer vermesiyle alanın en önemli eserlerinden biridir. Ansiklopedik tarzda kaleme alınan bir şerh hüviyetine sahip olan İbn Hacer'in eseri aynı zamanda ıstılah bilgilerine de bol miktarda yer veren, kaynak zenginliğine sahip ve ilmî üslubun ön planda olduğu hacimli bir eserdir.

Yine *el-Cevâhiru's-seniyye'* de İbn Hacer'den yaklaşık bir asır önce kaleme alınan Muhammed el-Cevcerî'nin (öl. 889/1484) *Hayru'l-kırâ fî şerhi ümmi'l-kurâ* adlı eserinden de hiç bahsedilmemiştir. Bu durum da eseri aynı dönemde kaleme alınan eserlerden ayırmakta ve muadilleri arasında bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Zira o dönemde *Hemziyye'*ye dair kaleme alınan eserlerde bu alanda yazılmış ilk dönem ve kapsamlı şerhlerden bahsedilmiş olması *Hemziyye* şârihleri arasında böyle bir geleneğin mevcudiyetini göstermektedir.

Eser aynı dönemde kaleme alınan *Hemziyye* şerhleri ile başta hadis ve siyer kaynakları olmak üzere benzerlikler gösterse de beyitleri şerh ederken takip edilen metot, konuları ele alma ve yorumlamada farklılıklar mevcuttur. Örneğin; Süleymân el-Uceylî'nin (öl. 1204/1790) *el-Futûhâtu'l-Ahmediyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye* adlı *Hemziyye* şerhi lügat ve belâgat tahlillerine az yerde değinmesi, ayet-hadislerden istifade etme oranı ve muhtasar hüviyete sahip olmasıyla *el-Cevâhiru's-seniyye'*ye benzemektedir. İki şerh arasındaki en bariz fark Uceylî'nin *i'râb* tahlillerine daha fazla önem vermesi ve kasidenin beyitlerini açıklarken tamamını zikretmemesidir. Yine Uceylî'nin eserinin İbn Hacer'in *Hemziyye* şerhinin özeti mahiyetinde olmasının da etkisiyle beyitlerin şerhinde daha ilmî bir metot takip ettiği söylenebilir. Bunun sonucunda da Şâzelî'nin eserine nazaran ortaya daha insicamlı, akıcı ve akışta akla gelecek sorulara kısa kısa açıklamalarla cevap verilen bir eser ortaya çıkmıştır.

Muhammed b. Ahmed Bennîs de (öl. 1214/1800) *Levâmi'u envâri'l-kevebi'd-dürrî fî şerhi Hemziyyeti'l-Bûsîrî* adlı eserinde İbn Hacer'in şerhinden ciddi oranda etkilenmiştir. Eserin *el-Cevâhiru's-seniyye* ile benzeştiği yönler ise her iki eserde de lügat, *i'râb* ve belâgat açıklamalarında görülmektedir. Müellif eserinde kasidenin beyitlerini şerh ederken öncelikle beytin tamamını vermekte daha sonra genellikle kısa *i'râb* ve lügat açıklamaları yapmaktadır. Beyitlerde anlatılan olayları açıkladığı bölümlerde ise ayet, hadisler ve siyer kaynaklarından istifade etmektedir. Müellifin bu eseri konuyu daha derli top-

lu bir şekilde işleme ve çoğunlukla belli bir sıralamayı takip etmesiyle *el-Cevâhiru's-seniyye'* den ziyade Uceylî'nin eseri ile benzer özelliklere sahiptir.

Ahmed b. Muhammed İbn Acîbe'nin (öl. 1224/1809) *el-Envâru'l-kudsiyye fî şerhi Kasîdeti'l-hemziyye li'l-Bûsîrî* adlı eseri de aynı dönemde yazılan diğer şerhler gibi İbn Hacer'in eserinden etkilenmiştir. Ancak İbn Acîbe'nin eserinde diğer şerhlere nazaran İbn Hacer'in etkisi çok daha fazladır. Eserde yer verilen ayetler ile hadis ve siyer kaynaklarının *el-Cevâhiru's-seniyye* ile aynı olduğu söylenebilir. Lügat, sarf, i'râb ve belâgat tahlilleri yapılırken muhtasar bir eser hüviyetine uygun metoduyla Şâzelî'nin şerhi ile benzer özelliklere sahiptir. Nitekim kasidenin beyitlerine dair yapılan açıklamaların çoğu kısadır ve az sayılamayacak beyitlerde *el-Cevâhiru's-seniyye'* de olduğu gibi lügat veya i'râb konularına yer verilmemiştir.

Aynı dönemde Ali Harâzim Barâde (öl. 1214/1799) tarafından kaleme alınan *el-İrşâdâtü'r-Rabbâniyye bi'l-Futûhâti'l-Ahmediyye* adlı *Hemziyye* şerhi ise lügat, i'râb ve belâgat tahlillerine yer vermemesi, ayet ve hadislere işârî anlamlar vermesiyle *el-Cevâhiru's-seniyye'* den farklı bir kategoride değerlendirilmektedir.⁵⁰

Görüldüğü gibi 18. Yüzyılda *Hemziyye* şerhi kaleme alan müellifler ciddi oranda İbn Hacer'in eserinden etkilenmiştir. Bu sebeple eserlerin ortak yönü fazladır. Bu durum aynı zamanda şerhlere yöneltilen "özgünlükten uzak olma" eleştirisini güçlendirmektedir. Ana metin olan kasidenin siyer konularını anlatması sebebiyle özellikle tarih, hadis ve siyer kaynaklarının farklı eserlerde aynı olması tabiidir. Ancak aynı eser üzerine yazılan şerhlerde müellifin belli bir alandaki ilmî yetkinliğini gösterecek şekilde önceki şerhlerden farklılaşması mümkündür. Yine şerhleri özgün kılan bir diğer husus da yazıldığı dönemin ilim camiasındaki genel durum hakkında fikir vermesi ve tartışılan konulara bir şekilde değinmesidir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *el-Cevâhiru's-seniyye* birçok muhtasar şerhte olduğu gibi özgünlükten uzaktır. Muhteva, metot ve kullandığı kaynaklar açısından aynı dönemde yazılan diğer *Hemziyye* şerhleri ile büyük oranda benzeşmektedir.

⁵⁰ Bk. Zahir Aslan, *Muhammed el-Cevcerî ve Hayru'l-kırâ fî Şerhi Ummi'l-kurâ Adlı Eseri (İnceleme ve Tahkik)* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 117-121.

9. Eserde Kullanılan Şiirler

Bilindiği gibi içerisinde dilbilgisine dair değerlendirme yapılan eserlerde sarf, nahiv, belâgat kuralı veya bir kelimenin sözlük açıklaması için şiir ile istişhâd edilmesi yaygındır. Bazı durumlarda şiir, hikmetli söz söyleme veya vaaz gibi gayelerle de kullanılmaktadır. Bu eserde de müellif bazı yerlerde beyitleri şerh ederken şiirlerden örnekler vermiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla müellifin şiirden örnek verdiği iki yerde konu Arap dili hakkındadır. Şârih, birer yerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğumundan ve medhinden bahsederken, bir yerde de Bûsîrî'nin diğer medhiyesi *Bürde'*den bir beyitle anlamını verdiği beyti şerh etmektedir. Aşağıda fazla detaya girmeden eserde zikredilen şiirlere yer verilecektir:

Müellif kasidenin 35. beytini⁵¹ şerh ederken beyti bedî' sanatı açısından değerlendirerek bu beyitte bedî' sanatlarından "el-Kelâmu'l-Câmi'" olduğunu söylemekte ve bu belâgat sanatını tanımını şöyle yapmaktadır: "Şairin tamamı hikmetli sözden oluşan bir beyit söylemesi veya içinde mesel konumunda değerlendirilebilecek hikmetli söz söylemesi". Müellifin burada "el-Kelâmu'l-Câmi'" olarak adlandırdığı bedi sanatının tam adı genellikle "İrsâlu'l-mesel ve'l-keîâmî'l-câmi'" olarak geçmektedir.⁵² Müellif ardından bu sanatın mevcut olduğunu söylediği Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî (öl. 354/965)'nin şu beytini örnek olarak vermiştir:⁵³

وَإِذَا كَانَتْ النُّفُوسُ كِبَارًا * تَعَبَّتْ فِي مُرَادِهَا الْأَجْسَامُ⁵⁴

*İnsanın nefis ve cevheri âli ve yüce olduğunda * Muradı yolunda yorulur bedenler*

⁵¹ وَإِذَا سَحَّرَ الْإِلَهَ أَنَا سَأَ * لَسَعِيدٍ فِإِخْمِ شُعْدَاءِ

⁵² Bk. Hifnî Nâsîf, Muhammed Diyâb, Mustafa Tamûm, *Durûsu'l-Belağa*, Pakistan: Mektebetü'l-Medine, 2013, s. 198-199; İsmail Durmuş, "İrsâl-ı Mesel". *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000, Cilt, 22, s. 450-451.

⁵³ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 34a.

⁵⁴ Sâhib b. Abbâd, *el-Emsâlu's-Sâire min şî'ri'l-Mütenebbî*, Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1965, s. 37.

Müellif Hz. Peygamber'in hicret esnasında girdiği mağaranın kapısında örümcek ağı ve güvercin olmasından bahseden *Hemziyye*'nin 67. beytini⁵⁵ açıklarken Bûsîrî'nin aynı olayı diğer kasidesi *Bürde*'de de anlattığını ifade ederek, ilgili beyti zikretmiştir:⁵⁶

ظَنُّوا الْحَمَامَ وَظَنُّوا الْعُنْكَبُوتَ * عَلَى خَيْرِ الْبَرِيَّةِ لَمْ تَنْسُجْ وَمَ نَحْمُ⁵⁷

Zannettiler ki, ne güvercin ne de örümcek

Kâinatın en hayırlısını korumayacak ve (ağlarımı) örmeyecek

Şârih kasidenin 84. beytini⁵⁸ şerh ederken aşağıdaki beyitleri zikretmiştir:⁵⁹

فَأُقْسِمُ لَا أَتَى مِنَ النَّاسِ أَنْجَبْتُ * وَلَا وَلَدْتُ أَتَى مِنَ النَّاسِ وَاحِدَهُ
كَمَا وَلَدْتُ زُهْرِيَّةً ذَاتُ مُمْخَرٍ * مُجَنَّبَةً لَوْمِ الْقَبَائِلِ مَا جَدَّهُ

Yemin ederim ki, yeryüzünde hiçbir kadın doğurmamış ve onun bir benzerini dünyaya getirmemiştir

Övülmeye layık, kabilelerin kötülüğünden uzak

Şeref sahibi Hz. Âmine'nin doğurduğu (kişi) gibi

Şâzelî, kasidenin 70. beytini⁶⁰ şerh ederken aşağıdaki beyitleri zikretmiştir:⁶¹

جَزَى اللَّهُ رَبَّ الْعَرْشِ خَيْرَ جَزَائِهِ * زَفِيعَتَيْنِ حَلَا حَيْمَتِي أُمَّ مَعْبَدٍ
هُمَا نَزَلَا بِالْبَيْرِ وَارْتَحَلَا بِهِ ** وَأَفْلَحَ مَنْ أَمَسَى زَفِيقَ مُحَمَّدٍ
فَيَأْلَفُصَيَّ مَا زَوَى اللَّهُ عَنْكُمْ ** بِهِ مِنْ فَعَالٍ لَا يُجَازَى وَسُودِدِ

55 وَكَفَّتْهُ يَسْجِيهَا عَنْكَبُوتَ * مَا كَفَّتُهُ الْحَمَامَةُ الْحُصْدَاءِ

56 Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 58b.

57 Bûsîrî, *Divân*, thk. Ahmed Hasan Besc, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005, 169.

58 وَتَوَالَتْ لِلْمُضْطَطِّ الْأَيْةِ الْكُتُبُ * رَى عَلَيْهِمُ وَالْعَارَةُ السَّعْوَاءُ

59 Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 20a.

60 وَتَعَثَّ بِمَذْحِهِ الْجُرُّ حَتَّى * أَطْرَبَ الْإِنْسَ مِنْهُ ذَاكَ الْعَبَاءُ

61 Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 61b.

لِيُهَنَّ بَنِي كَعْبٍ مَكَانَ فَتَاهِمٍ ** وَمَقْعَدُهَا لِلْمُؤْمِنِينَ بِمَرَصِدٍ
سَلُّوا أُحْتَكُمُ عَنْ شَاهِيحَا وَإِنَائِيهَا * فَإِنْتُمْ إِنْ تَسْأَلُوا الشَّاةَ تَشْهَدُ⁶²

Arşın Rabbi olan Allah, Ümmü Ma'bed'in iki çadırında konaklayan iki arkadaşı en iyi şekilde mükâfatlandırırsın

Onlar nezaket ve saygıyla geldiler, misafir oldular ve yine nezaketle ayrıldılar * Hz. Muhammed'e yol arkadaşı olan selamete erdi

Ey Kusayoğulları! Allah, Resulullah sayesinde tükenmez bir övünç ve şereften mahrum etmedi

Kızlarının yurdu ve müminlerin güzergâhındaki ikamet yerleri Ka'b oğullarını sevindirsin.

Kız kardeşinize koyun ve kabı sorun, (Resulullah'ın bu mucizesini) koyuna sorsanız da buna tanıklık eder

Müellif kasidenin 344. beytini şerh⁶³ ederken meşhur kadın şair Hansâ'nın (öl. 24/645) aşağıdaki iki beyti zikretmiştir:⁶⁴

أَلَا يَا صَحْرُ إِنْ أَبْكَيْتِ عَيْنِي * لَقَدْ أَصْحَكْتِنِي دَهْرًا طَوِيلًا
إِذَا قُبِحَ الْبُكَاءُ عَلَى قَتِيلٍ * رَأَيْتُ بُكَاءَكَ الْحَسَنَ الْجَمِيلًا⁶⁵

Ey Sahr! (şimdi) gözümden yaşlar akıtsan da * (hayattayken) her zaman güldürdün beni.

Bir cesede ağlamak hoş olmasa da * Sana ağlamayı hep güzel ve haklı buldum

Müellif bu bölümde “en büyük Arap kadın şair” ve “en büyük Arap şair” tartışmalarına dair bilgiler vermektedir. Bu minvalde Mekke'nin fethinde binden fazla şiir alanında uzmanın Hansâ'dan daha büyük kadın Arap şair

⁶² Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, 59; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994, 3/51; Mehmet Yılmaz, “Sahabe Şiirlerinde Hz. Peygamber'in Medine'ye Hicreti” *Bilimname* 37 (2019) 593-627.

⁶³ أَنَا حَسَنٌ مَدْحِكُمْ إِذَا نُحُرُّ * مَتَّ عَلَيَّكُمْ فَإِنِّي الْحَسَنَاءُ

⁶⁴ Şâzelî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, 194a.

⁶⁵ Hansâ, Ümmü Amr, *Divân*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004, s. 99.

olmadığını ifade ettiğini nakletmektedir. Ardından Hansâ'nın bazı mersiyelerine örnekler veren şârih, devamında Cerîr b. Atıyye'ye (öl. 110/728 [?]) en büyük şair kimdir diye sorulunca o kadını (Hansâ) saymazsak ben diye cevap verdiğini nakletmektedir.

Sonuç

Meçhul bir yazma eserin tanıtılmaya çalışıldığı bu çalışmada *el-Cevâhiru's-seniyye fi şerhi'l-Hemziyye* adlı eserde verilen bilgiye göre erken sayılmayacak bir dönemde (18. yüzyıl sonu) kaleme alınmış olmasına rağmen hakkında biyografi kaynaklarında bilgiye rastlanmaması dikkate değerdir. Aynı dönemde yazılan *Hemziyye* şerh ve şârihleri hakkında biyografi kaynaklarında yeterli bilgi bulunmasına rağmen bu eser ve müellifi hakkında bilgi bulunmamasının muhtemel sebepleri şu şekilde sıralanabilir: Müellifin yerel olması, eserini sonraki dönemlere aktaracak talebelerinin olmaması ve eserin tek nüshasının mevcut olmasıdır.

Eserinde aynı dönemde yazılan diğer şerhlerin aksine kendisinden önce yazılan *Hemziyye* şerhlerine atıf yapmadığı/bilgi vermediği görülen müellif, *el-Cevâhiru's-seniyye'* nin muhtasar olduğunu ifade etmiştir. Muhtevası ve metodu göz önüne alındığında eserin ansiklopedik tarzda yazılan eserler kategorisinde olmadığı net olarak anlaşılmaktadır. Nitekim eserde müellifin özgün yorumlarına rastlanmamıştır. Ayrıca eserin teferruatlı analizler ve tarihi belge niteliğinde bilgilere sahip olan kapsamlı bir hüviyete haiz olmadığı da görülmüştür. Öte yandan muhtasar olarak yazılan şerhlerde aranan lügat ve i'râb tahlili, arûz veya belâgat sanatlarının tespiti gibi açıklamalar bu eserde mevcut olsa da çalışmada detaylarıyla ifade edildiği üzere her biri kendi içinde değerlendirildiğinde bu şartları taşıyan bölümlerin oranı eserin yaklaşık üçte birine denk gelmektedir. Dil çalışmaları zaviyesinden değerlendirildiğinde bu oranın yeterli olmadığı açıktır. Eser Arap diline dair değerlendirmelerin azlığı ve rivayet-siyer ağırlıklı olması sebebiyle vaaz üslubunun baskın olduğu kaside şerhi olarak görülebilir. Eserin kendisinden önce yazılan *Hemziyye* şerhlerinden ayrışan ve Arap dili alanına özgün katkı sunacak bir hüviyete sahip olmadığı değerlendirilmektedir. Eser kendisiyle aynı dönemde kaleme alınan diğer *Hemziyye* şerhleriye muhteva açısından benzer olsa da takip ettiği metot açısından daha geride olduğu görülmüştür.

Müellifin bir künyesinin “Şâzelî” olması ehl-i tarik bir sûfî olduğunu göstermektedir. Metin içinde birçok yerde Şâzelîyye tarikatının kurucusu Ebü'l-Hasen eş-Şâzelî'ye atıf yapılmış olması bu değerlendirmeyi destekleyen bir diğer önemli veridir. Bu sebeple zikir halkalarında okunan meşhur bir kaside olan *Hemziyye'* nin bu şerhi hakkında tasavvuf alanında bir araştırma yapılabilir.

Kaynakça

- Aslan, Zahir. *Muhammed el-Cevcerî ve Hayru'l-kırâ fî Şerhi Ummi'l-kurâ adlı eseri (İnceleme ve Tahkîk)*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *Hediyetü'l-ârifîn esmâ'ü'l-müellifîn ve âsâru'l-musannifîn*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1951, 1955.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi 'u's-Sahîh*. Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Bûsîrî, Muhammed b. Said. *Divân*. thk. Ahmed Hasan Besc. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Durmuş, İsmail. “İrsâl-ı Mesel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/450-451. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Habeşî, Abdullah Mahmud. *Câmi'uş-şurûh ve'l-hevâşî*. Abu Dabi: el-Mecme'u's-Sekâfî, 2004.
- Hansâ, Ümmü Amr. *Divân*. Nşr: Hamdu Tammâs, Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004.
- Hassân b. Sâbit. *Divân*. Thk. Abd Muhanna, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Acîbe Ahmed b. Muhammed. *el-Envâru'l-kudsiyye fî şerhi Kasîdeti'l-hemziyyeti li'l-Bûsîrî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013.
- İbn Hacer el-Heytemî. *el-Minehu'l-Mekkiyye fî şerhi'l-Hemziyye*. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2. Basım, 2005.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

- İsrail Milli Kütüphanesi. "Yazma Eserler Bölümü". 29 Aralık 2022.
https://www.nli.org.il/en/manuscripts/NNL_ALEPH003484862/NLI
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-müellifin*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1993.
- Muhammed b. Ahmed Bennîs. *Levâmi'u envâri'l-kevkebi'd-dürrî fi şerhi Hemziyyeti'l-Bûsîrî*. Mısır: el-Matbaatu'l-Cemâliyye, 1330.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Nâsîf, Hifnî vd. *Durûsu'l-Belâğâ*. Pakistan: Mektebetü'l-Medine, 2013.
- Sâhib b. Abbâd, *el-Emsâlu's-Sâire min şî'ri'l-Mütenebbî*. Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1965.
- Uceylî, Süleymân b. Ömer. *el-Futûhâtu'l-Ahmediyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*. Mısır: el-Matbaatu'l-Hayriyye, 1303.
- Yılmaz, Mehmet. "Sahabe Şiirlerinde Hz. Peygamber'in Medine'ye Hicreti". *Bilimname* 37 (2019): 593-627.

من شأنه من الوزن الفائق ما صاغه صوغ
 التبر الاحمر ونظم الدر والجوهر الشيخ
 الحقق والبلغ الدقيق الشيخ ستر الدين
 شهاب سعيد الشهير بالوصفي والمدني
 وستانه وتوفي في سنة وتسعين وست مائة
 اذ غدا الامام ابو حنيفة والعزيرين بها وغيرهما
 وكان من عجايب الدر نفعا وقبلا ولو لم يكن له الا
 البردة التي كانت سبيلها خلاصه من مرض الفالج الذي
 اعيا الاطباء الكفئ وقصتها مشهورة وكان يعانى
 صنعة الكتابه واشهر بلبس الشرقية ثم تركها
 وصحب الغضب ابا العباس المرسي فعاد يقصه
 بركة الزمان فاق اهل زمانه
 القصيدة المشهورة بالطيرة العذبة الالفاظ
 والمباني العذبة النظيرة بدائع المعاني
 ان اشرفها على سبيل الاختصاص لما ان اللان

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله الذي خص جبينه المصطفى
 بالخلق العظيم واعطاه جوامع الحكم
 التي تجوز عن مناظرته كل مبلغ وحكيم
 وضع امته الفاترين بشيخه العليم
 واوجب تعظيمه والاصحقا قد اوصفوا
 السلام على سيدنا محمد
 وعلى آله وصحبه السالكين على منجد القوم
 وبعد فلما كان من اعظم ما مدح به المصطفى
 من النظم الرائق واخص ما اكتشف عن كثير
 من

لدوام نعيم اهل النعيم ليجمع بين شرف الاول
 ودوام الاخر وحثم بذكر الرب اشعارا باستفتاح
 ابواب تربيته واستمناع مواضع لطفه وهديته
 حتم الله لنا بخاتمه العاده ونحننا
 الحسى وزياده انزل الجواد الكريم
 سبحان ربك رب العرش
 عظيم
 المصطفى
 رب العالمين
 وقد اتفق الفاضل من
 هذا الكتاب بعون الملك
 اعصاب بعون الاميرين
 من امره من
 لان ذمها من الفاضل
 من جهة من الفاضل
 والشرف

على يد اقره العباد للاربه الغنى
 عبد الله بن زكي المحمدي
 غواصته والديه والسنين
 والحسنات واللومين للوقت
 والحسنات
 العالمين